

ลักษณะการปกครอง
ประเทศไทยแต่โบราณ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงแต่งปาฐกถาสำนักข้าราชการสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ

นางทองสุก พิศาลบุตร

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘

คำนำ

ด้วยนายแสวง ภัทรนาวิก ผู้ช่วยหัวหน้ากองวิเทศสัมพันธ์
กรมไปรษณีย์โทรเลข ได้มาแจ้งความจำนงต่อหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องลักษณะการปกครอง
ประเทศไทยแต่โบราณ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรง
ราชานุภาพ เพื่อแจกในงานฌาปนกิจศพ นางทองสุข พิศาลบุตร
ผู้เป็นมารดา กำหนดงานในวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๘
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม กรมศิลปากรมีความยินดีอนุญาต
ให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

ในการจัดพิมพ์ครั้งก่อน พระยาอนุমানราชชน หรือ
อภัยหนึ่งเสวีโยธาเสศ ได้เคยเรียบเรียงคำนำเกี่ยวกับหนังสือ
เรื่องนี้ไว้ กรมศิลปากรจะได้ยกมาพิมพ์ไว้ข้างต้นของหนังสือ
เล่มนี้ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านทราบความเป็นมาของหนังสือเล่มนี้
ได้ชัดเจน ดังนี้

“เรื่องลักษณะการปกครองประเทศไทยที่พิมพ์แจกนี้ตาม
ความเห็นข้าพเจ้า ถ้าผู้อ่านได้ใช้ความสังเกตจะเห็นได้ทันทีว่า
ลักษณะที่ทรงนิพนธ์ มีพระประสงค์จะทรงชี้แจงให้ผู้อ่านเข้าใจ
แจ่มแจ้งในข้อสำคัญ เหตุการณ์ตอนใดที่ยังเคลือบคลุม ก็ทรง
วินิจฉัยด้วยพระญาณให้ผู้อ่านได้รับความสว่างแจ่มแจ้งขึ้น เช่น
ทรงบรรยายเหตุการณ์อันเป็นตำนานของชาติ จัปแต่ชนชาติไทย
ชนดึกดำบรรพ์ ยังรวบรวมกันอยู่ในบ้านเมืองเดิม อันเป็น

ประเทศใหญ่อยู่ข้างเหนือในระหว่างประเทศธิเบตกับประเทศจีน แล้วทรงอธิบายถึงมูลเหตุที่ชาติไทยละทิ้งเมืองเดิมอพยพมาทางใต้ แยกย้ายกันไปในแดนต่าง ๆ ตลอดจนลงมาตั้งราชธานีแห่งประเทศไทยเป็นครั้งแรกขึ้นที่กรุงสุโขทัย

ก็แลชาติไทยได้ปกครองกัน และดำรงตนเป็นอิสระภาพจนเจริญมาได้ทุกวันนี้ด้วยอย่างไร ก็ทรงพิสูจน์ให้เห็นด้วยเหตุผลไว้พิสดารว่าชนชาติไทยมีคุณธรรม ๓ อย่างเป็นสำคัญ คือ ความจงรักภักดีอิสระของชาติอย่างหนึ่ง ความปราศจากวิหิงสาอย่างหนึ่ง และความฉลาดในการประสานประโยชน์อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นคุณธรรม ๓ ประการนี้ จึงเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งที่ผู้ซึ่งว่าชาติไทยพึงกำหนดจดจำไว้ ต่อนั้นไปทรงแสดงอย่างชัดเจนถึงลักษณะการปกครองชนสมัยดึกดำบรรพ์ แล้วค่อยเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นลำดับมา

ยังมีสิ่งควรคิดอีกอย่างหนึ่งที่น่าจะสำคัญยิ่ง คือ การปกครองของชนชาติไทยเราแต่ต้น มาย่อมดำเนินวิธีเป็นชนิดที่เรียกว่าอย่างพ่อปกครองลูก ถึงแม้ในเวลาต่อๆ มาจะได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ก็เป็นไปเพื่อให้เหมาะแก่ความต้องการของกาลเทศะโดยอาการาบรรณ และคงถือหลักข้างต้น ๓ ประการนั้นไว้เสมอ การปกครองของประเทศชาติต่างๆ ย่อมไม่เหมือนกันทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะต่างชาติย่อมมีความเป็นไปพิเศษเฉพาะ เช่นประเทศในยุโรปแต่โบราณมีการปกครองเป็นชนิดที่เรียกว่า นายปกครองบ่าว มีหน้าชาวยังมีอำนาจทางอาณาของศาสนา

เขาคอรบงำอกษณหน่ง เพราะฉะฉนการเปลียนแปลงแก้ไขใน
 วิศวการปกครองของเขา โดยมากจึงเจือไปในทางอย่างทีเรียกว่า
 พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ ไม่ค่อยเปลียนค่อยไปโดยอาการ
 อันราบรณเหมอนกับของเรา เพราะฉะฉนการศึกษาประวัติและ
 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติจึงเป็นของสำคัญซึ่งผู้ศึกษาควร
 ทราบให้แจ่มแจ้ง ดังว่าทีจะยึดถือเอาแต่ปลายเหตุปัจจุบันขึ้นมา
 ตั้งว่าเป็นคดีเล็กโดยมิได้ศึกษาเรื่องราวให้ทราบเสียให้ตลอด

สรุปความ หนังสือเรื่องลักษณะการปกครองของประเทศ
 ไทยแต่โบราณ มีลักษณะทีควรจัดไว้ว่าเป็นหนังสือทีดีพร้อม
 ด้วยประการทั้งปวง คือ ว่าทางประวัติศาสตร์ ผู้อ่านจะได้รับ
 ความรู้จากหนังสือเล่มน้อยอย่างเป็นตำราได้แน่ ว่าทางวรรณคดี
 ผู้อ่านจะได้รับความเพลิดเพลินตั้งแต่ต้นจนจบ และเข้าใจโวหาร
 อธิบายได้แจ่มแจ้ง”

กรมศิลปากร ขออนุโมนทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน
 ซึ่งนายแสวง ภัทรนาวิก ได้มีความกตัญญูกตเวทีตั้งมั่นอยู่ในจิต
 พิมพ์หนังสืออนุทิศแจกจ่ายเป็นธรรมวิद्याทาน ของกุศลนัง
 สมัญญผลแต่นางทองสุก พิศาลบุตร โดยสมควรแก่คดีวิสัย
 ในสัมปรายภพนนเทอญ.

พ.อ.

อธิบดีกรมศิลปากร

๑๑ สิงหาคม ๒๔๕๘

ชาติ ๒๐ กันยายน ๒๔๒๘
มรณะ ๙ มิถุนายน ๒๔๙๘

ประวัติ

คุณแม่ทองสุก พิศาลบุตร

คุณแม่ทองสุก พิศาลบุตร เกิดเมื่อประภา แรม ๑๕ ค่ำ
เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๘
เป็นบุตรเจ้าสัวกิม และนางตัก

การศึกษาและคุณวุฒิ

ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐
ได้เล่าเรียนอยู่จนจบหลักสูตรของโรงเรียนทั้งภาษาไทยและภาษา
อังกฤษ

เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้ทำการสมรสกับนายสวาสดี
ภัทรนาวิก บุตรพระยาวรสีทธิเสวีวัตร ตลอดชีวิตการสมรสได้
อยู่ร่วมกับสามีผู้ซึ่งได้รับพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์ครั้งสุดท้าย
เป็น อำมาตย์เอก พระยาศรีสกุลไกรนุชิต

ระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยถวายพระอักษรภาษาอังกฤษ
แด่พระโอรสและพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุ
วงศ์วรเดช เป็นเวลาหลายปี จนเป็นที่รักใคร่แก่เจ้านายทุก
พระองค์ แห่งวังบูรพาภิรมย์

ภายหลังจากที่ได้ถวายพระอักษรแด่พระโอรสและพระธิดา
ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ วัชรพาทิรมย์ จนทรงมีพระปรีชาสามารถ
ในการศึกษาภาษาอังกฤษแล้ว ก็ได้ทูลลาออก ต่อจากนั้นได้
เป็นครูสอนภาษาอังกฤษแด่ธิดาของเจ้าพระยาธรรมราชาธิบดีอีก
ระยะเวลาหนึ่ง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้เข้ารับราชการในกรมปรีชนิย์โทร-
เลข กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม โดยดำรงตำแหน่งนายเวร
โทรศัพท์ที่จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงได้ออกจากราชการเพื่อบำนาญ
เนื่องจากยุบเลิกตำแหน่ง

ตลอดเวลารับราชการนั้น คุณแม่ทองสุกฯ ได้ตั้งหน้าปฏิบัติ
หน้าที่ด้วยความอดสาหะวีริยะเป็นอย่างดียิ่ง จนเป็นที่รักใคร่แก่
ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกชั้นตลอดจนพนักงานโทรศัพท์ที่อยู่ในบังคับ
บัญชา เพราะนอกจากจะเป็นผู้เอาใจใส่ปฏิบัติราชการด้วยความ
สัตย์ซื่อแล้ว ยังมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนฝูงและผู้เกี่ยวข้องทุกคน

คุณแม่ทองสุกฯ เป็นผู้เคร่งครัดต่อศาสนาเป็นอย่างยิ่ง
ทรงหนักสับเนื่องจากบิดาเป็นผู้ที่เลื่อมใสและเคารพบูชาในพระพุทธ
ศาสนาอย่างจะหาผู้ใดเปรียบได้ยาก ทุกวันคืนคุณแม่ทองสุกฯ
มิได้เคยละเว้นที่จะสวดมนต์ภาวนา แผ่ส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ
ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อขอความคุ้มครองและความเจริญสุขให้แก่
ลูกๆ อันเป็นที่รักของคุณแม่ทุกๆ คน การบุญการกุศลอันใดที่

คุณแม่ทองสุข ๆ ได้ทราบก็ไม่เคยที่จะละเลยในการที่จะได้ร่วม
การบุญการกุศลนั้น ๆ ทุกคราวไป

คุณแม่ทองสุข ๆ เป็นแม่ที่ประเสริฐยิ่งสำหรับลูก ๆ ได้ให้
การประคบประหงมและเลี้ยงดูอบรมลูกทุกคนด้วยความรักและ
ยุติธรรม ลูกทุกคนได้รับแต่การอบรมสั่งสอนที่ดีงาม ให้อยู่ใน
ศีลในธรรม และประพฤติตนแต่ที่ชอบ พร้อมทั้งให้มันส์ขยัน
หมั่นเพียรและโอบอ้อมอารี แม้ว่าลูก ๆ จะได้เติบโตจนกระทั่ง
เป็นฝั่งเป็นฝาไปแล้วทุกคนก็ตาม คุณแม่ทองสุข ๆ ก็ยังห่วงใย
ในวิถีชีวิตของลูก ๆ ทราบจนชีวิตสลาย

คุณแม่ทองสุข ๆ ได้เริ่มป่วยกระเสาะกระแสะมาตั้งแต่ต้นปี
พ.ศ. ๒๕๕๘ ด้วยโรคชรา ลูก ๆ ได้พยายามให้การพยาบาล
รักษาอย่างเต็มสติกำลัง แต่อาการก็มีแต่ทรงอยู่ตลอดมา จน
กระทั่งเมื่อต้นเดือนพฤษภาคมปรากฏว่ามีโรคเบาอาหารเข้ามา
แซกแซง การให้การรักษาพยาบาลแม้จะดีที่สุด แต่ก็มิได้ทำให้
อาการดีขึ้น เพียงแต่พอประทังไว้เท่านั้น ครั้นถึงต้นเดือน
มิถุนายน ๒๕๕๘ ปรากฏว่าอาการทรุดหนักลง โดยมีอาการอ่อน
เพลียมากขึ้น และมีโรคเกี่ยวกับกระเพาะอาหารเข้าแซกแซงอีก
ลูก ๆ เห็นว่าอาการนำวิตกจะให้การรักษาที่บ้านไม่สะดวก จึงได้
นำส่งรักษาตัว ณ โรงพยาบาลหญิง ตอนเย็นวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘ แม้ว่าทางโรงพยาบาลจะได้รับให้การรักษาในทันทีทันใด
แต่ก็ไม่สามารถจะประคับประคองชีวิตของคุณแม่ทองสุข ๆ ให้

ยื่นยาวต่อไปได้ คุณแม่ทองสุข ๆ จึงถึงแก่กรรมในวันเดียวกันนั้น
เวลา ๒๓.๔๐ น. ด้วยอาการกิริยาอันสงบท่ามกลางบุตรธิดา สิริ
รวมอายุได้ ๗๑ ปี

คุณแม่ทองสุข พิศาลบุตร มีบุตรหญิง ชาย รวม ๕ คน
ซึ่งทุกคนยังมีชีวิตอยู่ คือ :-

นางสังวาลย์ จุลละเกษ
พ.ต.ต. สุวัฒน์ ภัทรนาวิก
นายแสวง ภัทรนาวิก
นางไสว จุลละเกษ
นางสวิต วสุวัต

ลักษณะการปกครอง ประเทศไทยแต่โบราณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงแสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สมาคม

เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๑. เมื่อเสด็จมาตั้งกระทวงกรมการตรีศพนข้าพเจ้าให้มา
แสดงปาฐกถาในสามัคยาจารย์ โปรดอนุญาตให้ข้าพเจ้าคิดหา
เรื่องมาแสดงตามเห็นสมควร ข้าพเจ้านึกถึงถึงเรื่องการศึกษาใน
ประเทศไทยแต่โบราณกับเรื่องลักษณะการปกครองประเทศไทย
แต่โบราณ ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษามาเมื่อครั้งรับราชการ
ในกระทวงกรมการและกระทวงมหาดไทย ทูลถวายพระองค์เจ้า
ชานนุดตแดงแต่จะทรงเจดอก เจดอกเรื่องหลัง ข้าพเจ้าจึงเตรียมมา
แสดงเรื่องลักษณะการปกครองประเทศไทยแต่โบราณเป็นปาฐกถา
ให้ท่านทั้งหลายฟังในวัน

๒. ท่านทั้งหลายผู้มาฟังปาฐกถา ที่อยู่ในพระราชสำนัก
ได้เคยฟังพระภิกษุถวายเทศน์นักคงมี แต่ผู้ที่ไม่เคยฟังเห็นจะมีมาก
กว่า อันลักษณะถวายเทศน์นั้น เมื่อพระผู้จะเทศน์ชนธรรมมาสน์
ถวายศีลและบอกศีลราชแล้ว ท่านยอมถวายพระพรทุกความเริ่ม

๑. ในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปทรงฟังปาฐกถาด้วย

ชาติดาว ซึ่งยังมีอยู่ในประเทศไทยจนทุกวันนี้ แต่มักเรียกกันว่า
 ละว้า หรือ ละว้า มีแดนดินของชนชาติอันอยู่ตงข้าง ข้างฝ่าย
 ตะวันตกเป็นบ้านเมืองของพวกเขาอยู่ ข้างฝ่ายตะวันออกเป็นบ้าน
 เมืองของพวกเขา (คือเขมรนั่นเอง แต่โบราณมาชาวประเทศอัน
 เรียกว่าขอม พวกเขาเรียกกันเองว่าเขมร) ส่วนชนชาติไทยแต่
 ชนตกดาบรพรพณนยรรวมกันอยู่ที่บ้านเมืองเดิม อันเป็นประเทศ
 ใหญ่อยู่ข้างเหนือ ในระหว่างประเทศซิบเตกับประเทศจีน เรื่อง
 พงศ์าวดารประเทศไทยตอนต้นมีดึกดำบรรพนรู้ได้ในปัจจุบัน
 แต่ด้วยอาศัยดังเกิด โบราณวัตถุที่มีปรากฏอยู่ ประกอบกับเรื่อง
 ตำนานในพื้นเมือง ได้ให้ความว่าประเทศดาวเคยถูกพวกขอมและ
 พวกขอมเข้ามาอำนาจครอบงำหลายคราว ยังมีเมืองโบราณซึ่งพัง
 ดังเกิดได้ว่าพวกขอมได้มาตั้งปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่นเมืองเพชร
 บุรีเกา (ข้างตอนวัดมหาธาตุ) เมืองราชบุรีเกา ฝ่ายเหนือขึ้นไปก็มี
 เช่นเมืองซากังราว ซึ่งภายหลังเรียกว่าเมืองนครชุม (อยู่ที่ปาก
 คลองตงหมากตรงหน้าเมืองกำแพงเพชรข้ามฟาก) และเมืองตาก
 เกา เมืองเหล่านตงตงทางฝั่งตะวันตก เขาแม่น้ำไว้ข้างหน้าเมือง
 เพื่อกักน้ำครุอันอยู่ทางฝ่ายตะวันออก จึงตั้งนิษฐานว่าพวกแผ่
 อาณาเขตเข้ามาจากฝ่ายตะวันตกมาสร้างไว้ ถ้าผู้สร้างเป็นพวกที่
 อยู่กลางประเทศ (อย่างกรุงเทพฯ) ก็คงสร้างทางฝั่งตะวันออกเหมือน
 อย่างเมืองราชบุรีใหม่และเมืองกำแพงเพชร ซึ่งขยายมาตั้งทางฝั่ง
 ตะวันออกตรงข้ามฟากกับเมืองเก่าตงนี้ นอกจากนี้เมืองโบราณยังมี

ศิลาจารึกภาษามอญอันตัวอักษรเป็นชนเก่าแก่ปรากฏทั้งที่เมืองฉะเชิงเทรา
 และเมืองฉะเชิงเทรา เรื่องตำนานในพื้นเมืองมีเรื่องจามเทววงศ์เป็นคน
 ก่ก่ตั้งความให้เห็นเค้าเงื่อนว่ามอญได้มาครอบงำต่างประเทศนั้น ข้อที่
 ระบุว่าพวกขอมได้เข้ามาอำนาจครอบงำประเทศลาวนั้น มีหลักฐาน
 ยืนยันไปว่ามอญ ด้วยมรดกสถลสถานบ้านเมืองซึ่งพวกขอมได้สร้าง
 ไว้ปรากฏอยู่เป็นอันมาก มีทั้งทางฝ่ายตะวันออก นอกจากนั้นยังมี
 ปรากฏปรากฏที่หิน พระพุทธรูป เทวรูป ตลอดจนอันเป็นแบบขอม
 ตลอดจนอันตัวหนังสือขอม ซึ่งเขียนคัมภีร์พระไตรปิฎกอยู่เป็นหลักฐาน
 ส่วนเรื่องพงศาวดารของชนชาติไทยนั้น มีเค้าเงื่อนว่าตั้งแต่เมื่อพุทธ
 ศักราชราว ๕๐๐ ปี ประเทศไทยเดิมถูกพวกจีนบุกรุกซึ่งเอาดินแดน
 ไปเป็นอาณาเขตเป็นอันคืบมา มีพวกไทยที่รักอิสระไม่ยอมอยู่
 ในอำนาจจีนพากันทิ้งเมืองเดิมอพยพไปหาบ้านเมืองอยู่ใหม่ทางทิศ
 ตะวันตกพวกหนึ่ง ไปตั้งภูมิดำเนาอยู่ต่อแดนเมืองพม่า ต่อมา
 ไทยอีกพวกหนึ่งอพยพจากเมืองเดิมด้วยเหตุอันเดียวกัน แต่พวกนี้
 แยกลงมาทางข้างทิศใต้ ไทยทั้งสองพวกจึงได้นามต่างกัน พวกที่
 อพยพไปตั้งบ้านเมืองอยู่ทางทิศตะวันตกได้นามว่าไทยใหญ่ (ใน
 ปัจจุบันนี้เรียกกันว่า "เงี้ยว" หรือ "ฉาน") พวกที่อพยพลงมา
 ตั้งบ้านเมืองทางทิศใต้ได้นามว่าไทยน้อย ไทยเราชาวไทยอยู่ใน
 พวกไทยน้อย แรกมาตั้งภูมิดำเนาเป็นบ้านเมืองขึ้นใหม่ในแคว้น
 แคว้นซึ่งยังเรียกว่าสิบสองเจ้าไทย แล้วพากันหาที่ตั้งภูมิดำเนาต่อ
 ลงมาข้างใต้โดยลำดับ จนแขวงสิบสองปันนาและฉานช้าง บาง

พวกที่ข้ามแม่น้ำโขงลงมาอยู่ในแขวงตานนา (คือมณฑลพายัพกับดิน) และมีบางพวกเคยลงมาอยู่จนถึงแดนเมืองสุโขทัย เมืองดพบุรี ตลอดจนเมืองอุทอง คงแต่ในสมัยเมื่อพวกมอญยังปกครองอยู่ข้างฝ่ายเหนือและพวกขอมยังปกครองอยู่ข้างฝ่ายใต้ มีจำนวนไทยทั้งที่อพยพมาและมาเกิดใหม่ในประเทศนั้นมากขึ้นเป็นอันดีขึ้นมา ครั้นถึงสมัยเมื่ออำนาจมอญและขอมเสื่อมลงด้วยกัน พวกไทยที่ลงมาตั้งบ้านเมืองอยู่ในแขวงตานนาพากันตั้งเป็นอิสระชนก่อน แต่พวกไทยที่ลงมาตั้งอยู่ในแขวงสุโขทัยก็ตั้งเป็นอิสระชนตาม พวกไทยในแขวงตานนาตั้งเมืองชัยปราการ อันอยู่ในแขวงจังหวัดเชียงใหม่บัดนี้เป็นที่มั่น แล้วลงมาสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี พยายามปราบปรามพวกมอญขยายอาณาเขตลงมาทางเมืองทริภุญชัย (คือเมืองลำพูน) แล้วมาสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี พวกไทยที่ตั้งเป็นอิสระในแขวงสุโขทัยตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานี แต่พยายามปราบปรามพวกขอมขยายอาณาเขตลงมาทางเมืองดพบุรี ไทยพวกที่ตั้งเป็นอิสระในแขวงตานนาได้อำนาจอเขตเพียงแต่ในมณฑลพายัพเพียงวันแต่ก็เสื่อมอำนาจ แต่ไทยพวกที่ตั้งเป็นอิสระ ณ เมืองสุโขทัยสามารถแผ่อำนาจเขตได้กว้างใหญ่ไพศาลไปจนประเทศอื่น และได้ปกครองเป็นเจ้าของประเทศไทยสืบมาจนกาลบัดนี้ จึงนับว่าเมืองสุโขทัยเป็นปฐมราชธานีแห่งประเทศไทยตั้งแต่เป็นดิถีแรกชนชาติไทยในราวเมื่อ

๕. เหตุที่ชนชาติไทยจะได้เป็นใหญ่ในประเทศไทย เป็น เพราะมีกำลังมากกว่าชนชาติอื่นซึ่งปกครองอยู่ก่อนนั้นเป็นธรรมดา แต่ที่ชนชาติไทยสามารถปกครองประเทศไทยมาได้ช้านาน ถ้าจะ นับเวลาดึกเกือบถึง ๗๐๐ ปีเข้าบัดนี้ จำต้องอาศัยคุณธรรมอย่าง อ่อนน้อมอยู่ในอุปนิสัยของชนชาติไทยด้วย ข้าพเจ้าพิจารณาตามหลักฐานที่ปรากฏในพงศาวดาร เห็นว่าชนชาติไทยมีคุณธรรม ๓ อย่างเป็นสำคัญ จึงสามารถปกครองประเทศไทยได้ คือความจงรักภักดีระของชาติอย่าง ๓ ความปราศจากอหิงสาอย่าง ๓ ความฉลาดในการประสานประโยชน์อย่าง ๓ หรือถ้าจะเรียกเป็น คำภาษาอังกฤษก็คือ Love of National Independence, Toleration and Power of Assimilation เห็นว่าเป็นสำคัญยิ่งกว่าคุณธรรม อย่างอื่น ซึ่งยังมีอีกหลายอย่าง จะกล่าวอธิบายให้เห็นเป็นลำดับต่อไป

ที่ว่าอุปนิสัยชนชาติไทยรักภักดีระของชาตินั้น พึงเห็นได้ดังแต่ ที่พวกท้าวเมืองเดิมมา เพราะไม่เอยากอยู่ในอำนาจชนชาติอื่น และเมื่อ มาได้ครอบครองประเทศไทยแล้ว ในสมัยต่อมาแม้ต้องตกทุกข์ได้ยาก ด้วยชนชาติอื่น ซึ่งมกกำลังมากกว่าเขามายาวบางคราวจนถึงบางแคว เมืองเสียมบิเยน ก็ยังพยายมาแม้เงินเขาชีวิตเขาแตก ก็อุสัระของชาติ กตบคนได้อกทุกครัง ปรากฏมาในเรื่องพงศาวดารตั้งว่านเป็นหลักฐาน

ที่ว่าอุปนิสัยไทยปราศจากอหิงสานั้น คือที่ขารคอบคคต จำพวกอื่นซึ่งอยู่ในปกครอง หรือแม้แต่จะมาอาศัย ความอ่อนน้อม

หลักฐานปรากฏตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ตั้งแจ้งอยู่ใน
 ศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช และปรากฏในสมัยอื่นต่อมา
 พึงเห็นได้ชัดเจนชาติอื่นหรือพวกที่ถือศาสนาอื่น ๆ อยู่ในประเทศไทย
 ไทยก็มีได้ทั้งเจาเบียดเบียน กذبขอบดงเคราะห์แม้จนถึงศาสนานาน ๆ
 ด้วยถือว่าศาสนาย่อมให้ความสุขแก่ผู้เต็มใจเหมือนกันทุกศาสนา
 เพราะเหตุนี้แต่โบราณมาสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย จึงยอมทรงช่วย
 อุปการะในการสร้างวัดคริสต์ทั้ง และสร้างสุเหร่าอิสลาม ด้วยมี
 พระราชประสงค์จะพระราชทานความสุขแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินซึ่งเต็มใจ
 ในศาสนานาน ๆ การเช่นนี้ไม่ปรากฏว่ามีเหมือนในประเทศไทยอื่น
 มีแต่ในประเทศไทย และยังมีสืบลงมาจนในสมัยปัจจุบันนี้ จะยก
 ตัวอย่างดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน
 ที่ดินถมถนนต่างว่ให้สร้างวัดโครวัดเชษ และในการพิชของพวกแขก
 เจ้าเช่นกษัตริย์ของหลวงพระราชทานช่วยอยู่ทุกปีจนบัดนี้ คุณธรรม
 ความปราศจากอิทธิงต่ำที่กล่าวมามีใช้จะมีแต่ไทยที่เป็นชนปกครอง
 เท่านั้น เป็นอุปนิสัยตลอดไปจนถึงไทยที่เป็นราชรัฐพดเมือง
 ขอนทานทางหลายผู้เคยเที่ยวเตร่มาแต่เป็นชาวต่างประเทศ คงจะได้
 ถึงแก่เห็นว่าเมื่อไปตามหมู่บ้านราชรัฐไม่ว่าแห่งใด ๆ ถ้าไม่ประพฤติ
 ร้ายต่อเขาแล้วคงได้พบความต้อนรับอย่างเอื้อเฟื้อ โดยมีได้คิด
 เขาเปรียบอย่างหนึ่งอย่างใดทั่วไปในประเทศไทย ความปราศจาก
 อิทธิงต่ำคงเป็นข้อดีที่ยิ่งหนึ่งซึ่งทำให้ชนชาติอื่นมีพวกยอมเป็นต้น
 ไม่รังเกียจการปกครองของชนชาติไทยมาแต่เดิม

ที่ว่าไทยฉลาดในการประสานประโยชน์นั้นนักพงเห็นได้ตั้งแต่สมัยเมื่อแรกไทยได้ปกครองประเทศไทย ในสมัยนั้นพวกขอมยังมีอยู่เป็นอันมาก แทนที่จะกดขี่ข่มขู่ได้ ไทยกลับคิดเอาใจพวกขอมให้เข้ากับไทยด้วยประการต่างๆ ยกตัวอย่างดังเช่นพระเจ้ารามคำแหงมหาราชทรงคิดตั้งแบบหนังสือไทย ให้ใช้เขียนได้ทั้งภาษาไทยและภาษาขอมด้วยตัวอักษรอย่างเดียวกัน และจารึกประเพณีขอมอย่างใดก็ตาม ไทยก็รับมาประเพณีเป็นประเพณีของไทยไม่ถือถือวิเศษคุณธรรมที่ฉลาดประสานประโยชน์นั้น คงเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งในโบราณสมัย ซึ่งทำให้ขอมกับไทยกลายเป็นชาวไทยพวกเดียวกัน แม้ในสมัยภายหลังมา เมื่อมีพวกจีนพวกญเข้ามาตั้งตัวมาหากินในเมืองไทย มาอยู่เพียงชั่วบุรุษหนึ่งหรือสองชั่วก็มักกลายเป็นชาวไทยไปด้วยคุณธรรมของไทยที่กล่าวมา ถึงอารยธรรมของชาวยุโรป ไทยในประเทศไทยก็แต่เห็นคุณและมีควาามนิยมก่อนชาวประเทศอื่นๆ ที่ใกล้เคียงกัน และได้รับประโยชน์จากอารยธรรมนั้นสืบมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะความฉลาดประสานประโยชน์นี้มีในอุปนิสัยของชนชาติไทย จึงเห็นว่าคุณธรรมทั้ง ๓ อย่างที่พรรณามา ควรนับว่าเป็นข้อจรรยาในอุปนิสัยของชนชาติไทยมาแต่โบราณด้วยประการฉะนี้

๕. ลักษณะการปกครองประเทศไทยชั้นสมัยดึกดำบรรพ์เมื่อดาวยังเป็นใหญ่อยู่โดยตัวพังกัด หรือในชั้นเมื่อมอญเข้ามาตั้งอำนาจครอบงำก็ดี จะเป็นอย่างไรข้าพเจ้าหาทราบไม่ เห็นเค้า

เมืองปรากฏแต่ลักษณะการปกครองของขอมและของไทย พอสังเกต
 ได้ว่าวิธีการปกครองมาแต่คติต่างกัน คือพวกขอมปกครองตามคติ
 ซึ่งได้มาจากชาวอินเดีย พวกไทยปกครองตามคติของไทยซึ่งพามา
 จากเมืองเดิม มิได้เอาอย่างชาวอินเดีย เรื่องตำนานการปกครอง
 ของขอมกับของไทยที่เอามาใช้ในประเทศไทยก็ต่างกัน คือเมื่อ
 พวกขอมเข้ามาอำนาจในประเทศไทยนั้น มิได้ปกครองเองทั่วทั้ง
 ประเทศ ขอนพงสังเกตได้ด้วยโบราณวัตถุอันเป็นแบบอย่างต่าง
 ขอมสร้าง มีปรากฏขึ้นไปฝ่ายเหนือเพียงเมืองสุวรรณโคตมเท่านั้น
 เหนือขึ้นไปหาไม่ คงเป็นเพราะตอนข้างเหนือพวกอินยังปกครอง
 เป็นประเทศราชขึ้นต่อขอม ในเรื่องตำนานโยนกก็ปรากฏว่าในสมัย
 เมื่อพวกขอมเข้ามาครอบงำนั้น ทางเมืองหริภุญชัยพวกมอญยัง
 ปกครอง ทางเหนือขึ้นไปตามชายแม่น้ำโขง ยังมีเจ้าดาวราชวงศ์ดาว
 จักราชครอบครองอยู่อีกช้านาน ครั้นพวกไทยได้แดนดาวทางฝ่าย
 เหนือก็ปกครองตามจารีตประเพณีของไทยลงมาทางข้างเหนือ เพราะ
 ฉะนั้นในสมัยเมื่อไทยได้เป็นใหญ่ ณ เมืองสุโขทัย วิธีการปกครอง
 ประเทศไทยจึงมีอยู่เป็น ๒ อย่าง เมืองทางฝ่ายเหนือปกครองตาม
 ประเพณีไทย เมืองทางฝ่ายใต้ปกครองตามประเพณีขอม ก็แต่
 ประเพณีการปกครองของขอมกับของไทยเหมือนกันอย่างหนึ่ง ซึ่งถือ
 เอาอาณาจักรของพระเจ้าแผ่นดินเป็นหลักในการปกครอง มาผิด
 กันที่พวกขอมถือคติตามชาวอินเดีย สันนิษฐานว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็น
 พระโอรสองค์หรือเป็นพระอัครพระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเพียงโลก

เจอนปรากฏแต่ลักษณะการปกครองของขอมและของไทย พอสังเกต
 ได้ว่าวิธีการปกครองมาแต่คิดต่างกัน คือพวกขอมปกครองตามคติ
 ซึ่งได้มาจากชาวอินเดีย พวกไทยปกครองตามคติของไทยซึ่งพามา
 จากเมืองเดิม มิได้เอาอย่างชาวอินเดีย เรื่องตำนานการปกครอง
 ของขอมกับของไทยที่เอามาใช้ ในประเทศไทยก็ต่างกัน คือเมื่อ
 พวกขอมเข้ามาอำนาจในประเทศไทยนั้น มิได้ปกครองเองทั่วทั้ง
 ประเทศ ขอนพงสังเกตได้ด้วยโบราณวัตถุอันเป็นแบบอย่างต่าง
 ขอมต่าง มีปรากฏกันไปฝ่ายเหนือเพียงเมืองสุวรรณโคตมเท่านั้น
 เหนือขึ้นไปหามิได้ คงเป็นเพราะตอนข้างเหนือพวกอื่นยังปกครอง
 เป็นประเทศราชขึ้นต่อขอม ในเรื่องตำนานโยนกก็ปรากฏว่าในสมัย
 เมื่อพวกขอมเข้ามาครอบงำนั้น ทางเมืองหริภุญชัยพวกมอญยัง
 ปกครอง ทางเหนือขึ้นไปตามชายแม่น้ำโขง ยังมีเจ้าดาวราชวงศ์ดาว
 จักราชครอบครองอยู่อีกช้านาน ครั้นพวกไทยได้แดนดาวทางฝ่าย
 เหนือก็ปกครองตามจารีตประเพณีของไทยลงมาทางข้างเหนือ เพราะ
 ฉะนั้นในสมัยเมื่อไทยได้เป็นใหญ่ ณ เมืองสุโขทัย วิธีการปกครอง
 ประเทศไทยจึงมีอยู่เป็น ๒ อย่าง เมืองทางฝ่ายเหนือปกครองตาม
 ประเพณีไทย เมืองทางฝ่ายใต้ปกครองตามประเพณีขอม ก็แต่
 ประเพณีการปกครองของขอมกับของไทยเหมือนกันอย่างหนึ่ง ซึ่งถือ
 เอาอาณาสิทธิ์ของพระเจ้าแผ่นดินเป็นหลักในการปกครอง มาผิด
 กันที่พวกขอมถือยึดถือตามชาวอินเดีย สมมติว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็น
 พระโพธิสัตว์หรือเป็นพระอิศวรพระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเลี้ยงโลก

และอาศัยพร้าหมณเป็นเจ้าตำรวจปกครอง ลักษณะการที่พวก
 ขอมปกครองราษฎรจึงคล้ายนายปกครองบ้านตรงกับภาษาอังกฤษซึ่ง
 เรียกว่า Autocratic Government ส่วนวิธีการปกครองของไทยนั้น
 นับถือพระเจ้าแผ่นดินเช่นบิดาของประชาชนทั้งปวง วิธีการปกครอง
 ก็เอาลักษณะการปกครองดังกล่าวมาเป็นคติ เป็นต้นแต่ถือว่ามีบิดาเป็น
 ผู้ปกครองครัวเรือน (คำว่า "พ่อครัว" เดิมทีเดียวเห็นจะหมายความว่า
 ว่าผู้ปกครองครัวเรือน อันธรรมดาย่อมร่วมครัวไฟกัน ภายหลังมา
 จึงเข้าใจคำว่าพ่อครัวกลายเป็นผู้ประกอบอาหาร) ญาติครัว
 เรือนรวมกันเป็นบ้านอยู่ในปกครองของ "พ่อบ้าน" ผู้อยู่ในปกครอง
 เรียกว่า "ลูกบ้าน" ญาติบ้านรวมกันเป็นเมือง ถ้าเป็นเมือง
 ขอมอยู่ในปกครองของ "พ่อเมือง" ถ้าเป็นเมืองประเทศราช
 เจ้าเมืองเป็น "ขุน" ญาติเมืองรวมเป็นประเทศอยู่ในปกครองของ
 พระเจ้าแผ่นดิน แต่โบราณเรียกว่า "พ่อขุน" ข้าราชการตำแหน่งต่างๆ
 ได้นามว่า "ลูกขุน" ดังนี้ จึงเห็นได้ว่า วิธีการปกครองของไทย
 เป็นอย่างบิดาปกครองบุตรหรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า Paternal
 Government ยิ่งใช้เป็นหลักวิธีปกครองประเทศไทยสืบมาจนทุกวันนี้

๖. เมื่อไทยได้ปกครองประเทศไทยในเดดายังมีการปกครอง
 เป็น ๒ อย่างดังกล่าวมาแล้ว น่าตั้งนิษฐานว่าคงจะเป็นปัญหา
 ขนแก่กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครั้งแรก ว่าจะปกครองประเทศ
 ไทยทั่วไปด้วยวิธีอย่างใดจะเหมาะที่สุด และน่าตั้งมิตว่าคงคิดเห็นด้วย

ม
ค
ช
มา
เด
จ
ไม่
ปร
ด
ห
แต่
ที่
แ
เส
ค
เม
ค
เม
พร
พร

อุปนิสัยสามารถในการประดำนประโยชน์ ว่าควรเดอกเขาการที่
 ค้ต้องฝ้ายมาปรุงใช้เป็นอิชปกรองประเทศไทย แต่ในสมัย
 ชนแรกนั้นไทยยังไม่ได้ศึกษาทราบคุณและโทษในอิชปกรองของขอม
 มากนัก จึงใช้กระบวนปกครองโดยอิชของไทยมาก่อน ค่อย
 เดอกอิชปกรองของขอมเพิ่มชนโดยลำดับ ชชนพงเห็นได้ในศิลา
 จารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ถ้อยคำเป็นภาษาไทยเกือบ
 ไม่เหมือนปน พระเจ้าแผ่นดินก็วางพระองค์แต่เป็นอย่างบิดาของ
 ประชาชนเช่นผูกกระดิ่งไว้ที่ประตูพระราชวัง ใครมีทุกข์ร้อนก็ให้ไป
 ด้นกระดิ่งร้องทุกข์ได้ดัง แต่ในจารึกของพระมหากษัตริย์รัชกาล
 หลังต่อมา ปรากฏถ้อยคำภาษาขอมและมีพชมากชนเป็นอันคืบมา
 เดออิชปกรองอาณาเขตเมื่อครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดูประหลาด
 ที่วงอาณาเขตซึ่งการบังคับบัญชาอยู่ในรัฐบาตราชธานีปกครองเอง
 แค่นักหนา คอเขาเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีที่พระเจ้าแผ่นดิน
 เด็ดจประทับ เดอมีเมืองตงหลวงครองรักษาหน้าด่านอยู่ ๕ ด่าน
 คอเมืองสุโขทัย ซึ่งเดยวนเรียกว่าเมืองสุวรรณโลกอยู่ด่านเหนือ
 เมืองตองแคด ซึ่งเดยวนเรียกว่าเมืองพิษณุโลกอยู่ด่าน
 ตะวันออก เมืองสุระหลวงซึ่งเดยวนเรียกว่าเมืองพิจิตรอยู่ด่านใต้
 เมืองกำแพงเพชรอยู่ด่านตะวันตก ระยะทางแต่เมืองหน้าด่านเดินถึง
 ราชธานีเพียงภายใน ๒ วันทุกด่าน นอกนั้นออกไป แม้เมื่อ
 พระราชอาณาเขตประเทศไทยกว้างขวางอย่างยิ่งในรัชกาลของ
 พระเจ้ารามคำแหงมหาราช ก็ให้เป็นเมืองปกครองกันเองเป็นประเทศ

ราชเช่นเมืองอู่ทองเป็นต้นบ้าง เป็นเมืองพอเมืองครองบ้าง อาจ
 เป็นด้วยมีความจำเป็นในสมัยนั้น เพราะไทยกำลังปราบขอมแผ่อำนาจ
 ดงมาข้างใต้ แต่วิชาควบคุมอาณาเขตด้วยระเบียบการปกครอง
 ปล่อยให้เมืองชนมอานาจมากอย่างนั้น ย่อมมั่นคงแต่เมื่อพระเจ้า
 แผ่นดินอินทรวงอาณาภาพมาก ถ้าพระเจ้าแผ่นดินอ่อนอาณาภาพเมื่อใด
 ราชอาณาจักรก็อาจแตกได้โดยง่าย เรื่องพงศาวดารกรุงสุโขทัย
 ก็เป็นเช่นนั้น พอถึงรัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมหาราชแล้ว
 หัวเมืองซึ่งเคยขึ้นอยู่กับราชอาณาจักรกรุงสุโขทัยก็ตั้งตนแยกกันไปโดย
 ตั้งตนเป็นอิสระบ้าง ตกไปเป็นเมืองชนของก๊กอื่นบ้าง กรุงสุโขทัย
 อ่อนกำลังลงเป็นอันดับมา จนถึง พ.ศ. ๑๙๘๕ พระเจ้าอู่ทองก็รวบรวม
 หัวเมืองทางข้างใต้ตั้งเป็นอิสระชน ณ กรุงศรีอยุธยา พระมหา
 ธรรมราชาธิไทยราชันดาของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชไม่สามารภ
 ปราบได้ ต้องยอมเป็นไมตรีอย่างประเทศที่เดิมกั้น ครั้นต่อมา
 ถึงรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชพญายกกองทัพขึ้นไปปราบปราม
 กษัตริย์สุโขทัยองค์หนึ่งตั้งสู้ไม่ได้ก็ต้องยอมเป็นประเทศราชขึ้นต่อ
 กรุงศรีอยุธยา รวมเวลาที่กรุงสุโขทัยได้เป็นราชธานีประเทศไทย
 อยู่ไม่เต็มร้อยปี

๗. วิชากรปกครองประเทศไทยเมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
 มีเค้าเงื่อนทราบความได้มากขึ้น ด้วยยังมีหนังสือเก่าซึ่งอาจจะ
 อาศัยค้นคว้าหาความรู้ได้นอกจากศิลาจารึก คือหนังสือเรื่องพระราช
 พงศาวดาร และหนังสือกฎหมายเก่าฉบับพิมพ์เป็นสองเล่มสมุดกัน

